

‘המדינה האסלאמית’ בלוב: האתגר והמענה

שאלו שי ואב ברא”ס

ההתקוממויות במדינות המזרח התיכון ואפריקה שהחלו בסוף שנת 2010 לא פסחו על לוב, ובתחילת 2011 קרס השלטון הלובי לאחר מרי אזרחי. מנהיג לוב, מעמאר קדאפי, נלכד והוצא להורג על ידי המורדים באוקטובר 2011.¹ החלל השלטוני שנוצר בעקבות נפילת משטרו של קדאפי הוביל למאבקים אלימים בין המיליציות החמושות לצבא לוב, בעיקר סביב הערים בנגאזי וטריפולי. ביולי 2012 נערכו בחירות דמוקרטיות, שבהן נחלו נציגי המיליציות החמושות מפלה מול השלטון החילוני, המזוהה עם הצבא הלובי. מפלה זו גרמה להמשך המאבקים ולכאוס שלטוני, שהוביל להתדרדרות מתמשכת במדינה.² ביולי 2014 נערכו בחירות שבהן ניצח השלטון החילוני בשנית,³ אולם תוצאותיהן לא התקבלו על ידי גורמים סלפים-ג’האדיים.⁴ בחודש אוגוסט 2014 כבשו מיליציות אסלאמיות, המאוגדות תחת השם ‘פג’ר ליביה’ (השחר של לוב), את הבירה טריפולי, והפרלמנט נאלץ להעתיק את מקום מושבו לעיר החוף המזרחית טוברוק. במקביל הרחיבו המיליציות האסלאמיות את שליטתן גם לערים נוספות במזרח-לוב. בעקבות כך התקבעו בלוב שתי ממשלות, שני פרלמנטים ושני צבאות: מוקד אחד שבו ממשלה ופרלמנט חילוניים, המוכרים על ידי האו”ם ויושבים בטוברוק ובביידא; מוקד שני נשלט בידי ממשלה ופרלמנט בעלי אוריינטציה אסלאמית ומרוכז בטרפולי. מאבקי הכוח בין שתי הממשלות היריבות והמצב הכאוטי השורר בלוב אפשרו ל’מדינה האסלאמית’ להיכנס לוואקום ולהשיג שליטה באזורים שונים מדינה, ביניהם גם בערים דרנה וסירת לחוף הים התיכון.

ניתן למנות מספר סיבות לחשיבות שמייחסת ‘המדינה האסלאמית’ ללוב. ראשית, לוב, כמו סוריה ועיראק, היא “מדינה כושלת” נטולת שלטון מרכזי משמעותי או צבא מאורגן שיכול להילחם נגד כוחות ‘המדינה האסלאמית’ ולהקשות עליה להרחיב את שליטתה. שנית, מיקומה הגאוגרפי של לוב מהווה ציר חיוני לגישה ולתנועה של פעילי טרור במרחבי צפון-אפריקה (המגרב) ומדרום לסהרה (הסהל), אשר נתפסים

בעיני 'המדינה האסלאמית' כמרחבי התפשטות של הח'ליפות. שלישית, לוב מהווה נקודה אסטרטגית לגישה מהירה ונוחה יחסית דרך הים התיכון לאירופה, ו'המדינה האסלאמית' יכולה להשתמש בגלי ההגירה משטחה לאירופה כפלטפורמה להחדרת רעיונותיה ופעיליה ביבשת. רביעית, לוב עשירה בנפט ובגז, ומשאבים אלה עשויים לסייע במימון פעילותה של 'המדינה האסלאמית', אם תצליח להשתלט עליהם. לבסוף, מאגרי נשק עצומים שהותיר שלטון קדאפי לאחר נפילתו מהווים נכס יקר ערך ל'מדינה האסלאמית' בלוב – אלה עלולים לשמש את פעיליה לא רק במדינה, אלא גם בשאר חלקי יבשת אפריקה ומחוז לה.⁵

נוכחותה של 'המדינה האסלאמית' בלוב נחשפה בפומבי בפעם הראשונה באוקטובר 2014, באמצעות סרטון, שבו הוצגו מספר לוחמים החברים ב'מועצת השורא למען צעירי האסלאם' – ארגון שנשבע אמונים למנהיג 'המדינה האסלאמית', אבו בכר אל-בגדאדי. נכון לקיץ 2015, מרבית ההערכות הן כי לרשותה עומדים בלוב כמה אלפי לוחמים. חלק ניכר מאלה הם לוחמים ששירתו בארגונים אחרים לפני שנשבעו לה אמונים, ומיעוטם פעילי 'המדינה האסלאמית' שחזרו מאזורי הלחימה בסוריה ובעיראק.

המערכה על דרנה

עד אביב 2014 נשלטה העיר דרנה במזרח-לוב על ידי המיליציה האסלאמית 'אנצאר א-שריעה', שמוזהה מבחינה היסטורית עם אל-קאעדה, אך במהלך המלחמה הממושכת במדינה התפלגה לשתי קבוצות – פילוג רעיוני וגאוגרפי – האחת נמצאת בעיר בנגאזי והשנייה בעיר דרנה. ארגון זה ופיצולו משקפים היטב את השלכות הפיצול שהתרחש באפריל 2013 בין 'אל-קאעדה סוריה' בהנהגת אבו מוחמד אל-ג'ולאני ל'אל-קאעדה עיראק' בהנהגתו של אבו בכר אל-בגדאדי.⁶ 'אנצאר א-שריעה' בבנגאזי נשאר מזוהה עם אל-קאעדה, ואילו 'אנצאר א-שריעה' בדרנה עבר להזדהות עם אל-בגדאדי ו'המדינה האסלאמית'.⁷

באביב 2014 הגיעה לעיר דרנה קבוצת פעילים אסלאמים, ביניהם כאלה שלחמו בסוריה ובעיראק בשורות 'המדינה האסלאמית', שהכריזו על הקמתו של ארגון בשם 'מועצת השורא למען צעירי האסלאם'. הכרזה זו הובילה למאבקים על השליטה בעיר בין תומכי 'המדינה האסלאמית' לבין ארגונים סלפים, דוגמת 'מועצת השורא דרנה' ו'גודי אבו סלים'. הקרבות בין הצדדים נמשכו עד ספטמבר 2014, עת הגיעה לעיר דרנה קבוצה גדולה של פעילי 'המדינה האסלאמית' מסוריה, שסייעה להכריע את המאבק על העיר לטובת 'המדינה האסלאמית'.⁸ כחודש לאחר מכן, ראשי ארגון 'אנצאר א-שריעה' בדרנה נשבעו אמונים לאל-בגדאדי.⁹ בעקבות השבועה הוכרזה דרנה כעיר הנמצאת בשליטת הח'ליפות, ולמעשה הייתה לעיר הראשונה אשר סופחה לח'ליפות מחוץ לגבולות סוריה ועיראק.¹⁰

בנוסף להצהרת הנאמנות, פעילי 'המדינה האסלאמית' בדרנה הכריזו על הקמת אמירות ושלושה מחוזות במדינה תחתיה – מהלך שנתמך על ידי הח'ליף, שמצדו קרא לכל תומכיו בלוב להצטרף לארגון. בינואר 2015 הכריז אל-בגדאדי על שלוש הפרובינציות ('וילאיתים') החדשות של הח'ליפות: 'וילאית טראבלס' (טריפולי) הנמצאת בצפון-מערב המדינה, 'וילאית ברקה' בצפון-מזרח המדינה (הערים המרכזיות שבהן דרנה ובנגאזי) ו'וילאית פזאן', שנמצאת באזור הדרומי של לוב.¹¹ בעוד שב'וילאית פזאן' לא אירעו כמעט פעולות טרור, בשני המחוזות האחרים אירעו מספר פיגועים ואירועים אלימים, כפי שקרה עם הוצאתם להורג של 21 מצרים קופטים בפברואר 2015,¹² ובפיגוע התאבדות בעיר אלקובה במרס 2015 באמצעות שלוש מכוניות תופת, שגרם למותם של 47 אזרחים.¹³ בחודש יוני 2015 ביצעה 'המדינה האסלאמית' בדרנה מהלך שעלה לה בשליטתה על העיר ובאמירות שהקימה. תומכיה חיסלו בעיר שני מנהיגים מארגוני האופוזיציה הנלחמים בו. מיד לאחר החיסול פרצו קרבות בין הצדדים ומהחשש שיזלגו לכיוון מערב, הצבא פרס את כוחותיו. במהלך הימים הראשונים לקרבות הצליחו הארגונים הלוחמים בתומכי 'המדינה האסלאמית' לדחוק אותם ממרכז העיר לפרבריה במזרח, וכך להדיח אותה מהשליטה בעיר.¹⁴

ההשתלטות על סירת

בחודש אוגוסט 2015 הכריז המופתי של 'המדינה האסלאמית' בסירת, עיר השוכנת לחוף הים התיכון וממוקמת בין טריפולי לבנגאזי, על הקמתה של אמירות חדשה תחת הח'ליפות, במקום זו ששכנה בדרנה.¹⁵ ההכרזה התקבלה בעקבות כיבושה המוחלט של סירת, אשר רובה המכריע נכבש עוד ביוני 2015. נאמני 'המדינה האסלאמית' פלשו, הדפו מיליציות הנאמנות לממשלה ולפרלמנט היושב בטריפולי והשתלטו על מבני ממשל.¹⁶ בנוסף השתלטו הלוחמים על בסיס חיל האוויר גרדבייה שמדרום לסירת, שהלובים ממשיכים לראות בו מעוז אסטרטגי למרות שנהרס כמעט כליל בהפצצות נאט"ו ב-2011, במהלך התקיפה נגד קדאפי. בעיר סירת נטבחו מאות אזרחים, רובם אנשי דת סלפים אשר סרבו להישבע אמונים ל'מדינה האסלאמית'.¹⁷

בעוד הצבא הלובי בחר לא להתערב, למעט ביצוע תקיפות אוויריות נקודתיות,¹⁸ המיליציות בראשות 'פג'ר ליביה', הנאמנות לפרלמנט האסלאמי היושב בטריפולי, ניסו לפעול נגד 'המדינה האסלאמית', אולם מאמציהם עלו בתוהו.¹⁹ בעקבות ההצלחה בסירת הרחיבה 'המדינה האסלאמית' את פעילותה וניסתה להשתלט גם על מסריתה, העיר השלישית בגודלה בלוב.²⁰ כיבוש העיר סירת, כמו ההשתלטות על מעוזים נוספים בלוב, נעשה בסיוע מצד פעילים סלפים ג'האדים ממדינות נוספות. כך לדוגמה, 'המדינה האסלאמית' בלוב מקבלת סיוע מארגון בוקו חראם הניגרי, אשר שולח מאות פעילים לסייע לעמיתיו בלוב.²¹

ההשפעות האזוריות

להתבססות 'המדינה האסלאמית' בלוב קיים גם ממד חיצוני, המגלם את השפעותיה על סביבתה של לוב. כך למשל מצרים, החולקת גבול משותף עם לוב, נאלצת להתמודד עם האיום של 'המדינה האסלאמית' בשתי חזיתות. האחת, פגיעה של 'המדינה האסלאמית' באינטרסים ובאזרחים מצריים בלוב, כפי שקרה בדרנה. שנית, חדירת פעילי טרור מלוב למצרים והברחת אמצעי לחימה בהיקפים גדולים. כל אלה באים על רקע המאבק המר של מצרים בארגון 'אנצאר בית אל-מקדס' הפועל בעיקר בחצי-האי סיני, ואשר נשבע אמונים ל'מדינה האסלאמית' בנובמבר 2014 תוך הכרזה על הקמת שלוחה מטעמו – 'וילאית סיני'.²² לנוכח איומים אלה תגברה מצרים את כוחותיה בגבול עם לוב, ואת פעילות הצי המצרי באזור. בתגובה לרצח הקופטים על ידי פעילי 'המדינה האסלאמית' בדרנה, תקפו מטוסי חיל האוויר המצרי מטרות שלה בלוב.

תוניסיה היא מדינה נוספת המושפעת מהתבססות 'המדינה האסלאמית' בלוב. עבורה מדובר בסכנה ממשית, שכן מאות מתנדבים תוניסאים עושים דרכם חזרה מהמדינה השכנה לתוניסיה.²³ הפעילים עוברים אימונים במחנות האימון הנמצאים בחלקה המערבי של לוב, ומשם ממשיכים ליעדם – בין אם הוא סוריה, עיראק, לוב או תוניסיה.²⁴ מאז 2013 פועלת קבוצה של פעילים סלפים-ג'האדים באזורי הגבול בין תוניסיה ולוב נגד כוחות הביטחון התוניסאים. קבוצה זו מכנה את עצמה 'גדוד עוקבה בן נאפע'. בעבר נהגו לזהות את הקבוצה עם 'אל-קאעדה של המגרב האסלאמי' – שלוחת אל-קאעדה "הרשמית" בצפון-אפריקה, אולם בסוף 2014 הגיעו ידיעות שלפיהן הנהגת הקבוצה נשבעה אמונים לח'ליף אל-בגדאדי ול'מדינה האסלאמית'. שני אירועי טרור התרחשו בתוניסיה ב-2015, שניהם נגד יעדי תיירות. האחד, במרס 2015 במוזאון ברדו בעיר הבירה בו נהרגו 18 תיירים,²⁵ והשני בעיירת הנופש סוסה לחוף הים התיכון, בו נהרגו 38 תיירים (ביניהם 30 אזרחים בריטים).²⁶ המשותף לשני הפיגועים הוא יציאתם של המבצעים מלוב, שם התאמנו במחנות האימון טרם שובם לתוניסיה לביצוע הפיגועים.²⁷ היבט נוסף שמהווה מוקד עניין וקשור ב'מדינה האסלאמית' בלוב הוא הקרבה לאירופה, המדאיגה גורמים מערביים רבים.²⁸ 'המדינה האסלאמית' לא רק מגייסת פעילים מאירופה שילחמו בשורותיה במזרח התיכון ובאפריקה, אלא גם שולחת לוחמים לתוך אירופה. לפי מקור לובי, 'המדינה האסלאמית' בלוב מאפשרת למברחי מהגרים לפעול בחופשיות בתמורה למחצית מהרווחים שלהם, ומנצלת ערוץ זה להחדרת פעילים לאירופה במסווה של מהגרים.²⁹

מסקנות והמלצות

ארבע שנים אחרי סילוקו של קדאפי מהשלטון, לוב היא מדינה כושלת ללא שלטון מרכזי מתפקד הנתונה במלחמת אזרחים. שתי מיליציות חמושות התומכות בשתי

ממשלות יריבות – תוצר של מערכת הבחירות האחרונה במדינה – נלחמות זו בזו על השליטה ואינן מרכזות מאמץ על מנת להביס את 'המדינה האסלאמית'. לפיכך, אין בלוב שלטון מרכזי המסוגל לעצור את התפשטות 'המדינה האסלאמית', או אפילו להיות שותף אפקטיבי ליוזמות צבאיות של המערב נגדה. מציאות זו יוצרת איום גובר על שכנותיה של לוב – מצרים ותוניסיה – ומגלמת איום משמעותי גם על אירופה.

המערכה נגד 'המדינה האסלאמית' בלוב צריכה להיות חלק מהמערכה הכוללת נגדה בכל הזירות הגאוגרפיות, תוך סנכרון ותיאום בין המדינות הפועלות. בהיבט הצבאי, יש לפעול להרחבת פעילות הקואליציה נגד 'המדינה האסלאמית' בעיראק ובסוריה גם לשטחה של לוב. זאת, באמצעות תקיפות מן האוויר והטלת סגר ימי למניעת מעבר פעילים ואמצעי לחימה של 'המדינה האסלאמית' מלוב ואליה. יתרה מכך, יש להיענות ליוזמה המצרית להקמת כוח צבאי של הליגה הערבית, שיפעל בלוב נגד 'המדינה האסלאמית' (לפי הדגם המיושם נגד החות'ים בתימן). בנוסף יש להגביר את הפיקוח על ההגירה הבלתי־חוקית לאירופה ולהקים מנגנונים לבדיקה ולזיהוי של פעילי 'המדינה האסלאמית', המנסים להגיע לאירופה במסווה של פליטים ומחפשי מקלט.

לסיכום, לוב ותוניסיה אינן מסוגלות להתמודד באופן אפקטיבי עם התפשטות 'המדינה האסלאמית' בשטחיהן. מצרים נתונה במאבק חריף עם שלוחת 'המדינה האסלאמית' בסיני ובחלקים נוספים במצרים, ולפיכך אינה מוכנה לפתוח לבדה חזית נוספת בגבול עם לוב. בשלב זה, כוחה והשפעתה של 'המדינה האסלאמית' באזור מוגבלים, אולם ללא התערבות צבאית משמעותית ומהירה מצד המערב או מדינות הליגה הערבית, היא תוכל להכות שורשים וליצור איום חמור, שהמערב ומדינות האזור יתקשו להתמודד אתו. לכן יש להיערך בהתאם, ויפה שעה אחת קודם.

הערות

- 1 "Muammar Gaddafi Killed, Captured In Sirte," *The World Post*, October 20, 2011.
- 2 Daniel Wigmore-Shepherd, "The trend of increasing violence in post-Gaddafi Libya," *ACLED*, 6 August, 2014, <http://goo.gl/IUcosb>
- 3 Cameron Glenn, "Libya's Islamists: Who They Are - And What They Want," N.D, Wilson Center, <https://goo.gl/tBB9Ws>
- 4 "Libya: New Parliament Set to Be Inaugurated in Tobruk," *The World Post*, August 1, 2014, http://www.huffingtonpost.com/sasha-toperich/libya-new-parliament-set-_b_5640899.html
- 5 Charlie Winter, "Libya: The Strategic Gateway for the Islamic State," Quilliam Foundation, February 2015, <http://goo.gl/ZxBE6D>
- 6 "Qaeda in Iraq confirms Syria's Nusra is part of network," *Global Post*, April 9, 2013, <http://goo.gl/3Kwumi>
- 7 "War in Libya and its Futures: State of Play – Islamist Forces," *The Red Analysis*, February 26, 2015, <http://goo.gl/0kGDBi>

- Maggie Michael, "How a Libyan city joined the Islamic State group," *The Sydney Morning Herald*, November 10, 2014, <http://bigstory.ap.org/article/195a7ffb0090444785eb814a5bd a28c7/how-libyan-city-joined-islamic-state-group> 8
- "Groups Pledge Allegiance to ISIS in Eastern Libya," *Vocativ*, October 5, 2014, <http://www.vocativ.com/world/isis-2/isis-libya-parade/> 9
- Maggie Michael, "How a Libyan city joined the Islamic State group," *The Big Story*, November 9, 2015, <http://goo.gl/VbJY5x> 10
- Paul Cruickshank, Nic Robertson, Tim Lister and Jomana Karadsheh, "ISIS comes to Libya," CNN, November 18, 2014, <http://edition.cnn.com/2014/11/18/world/isis-libya> 11
- "Egypt eyes revenge after ISIS executes 21 Copts, releases video," *RT*, February 15, 2015, <http://www.rt.com/news/232583-isis-video-execution-egyptians> 12
- "Triple suicide blasts kill 47 in Libya's Qubbah," Anadolu Agency, February 20, 2015, <http://www.aa.com.tr/en/headline/468248--20-killed-as-suicide-bombings-rock-libyas-qubbah> 13
- 14 לוב: 'מועצת א־שורה' עצרה את מפקד 'המדינה האסלאמית' בדונה וכתרה ברית עם תושביה (ערבית), *FRANCE24*, 14 ביוני, 2015, <http://goo.gl/0gi9FL>
- 15 אח'באר ליביא 24, "'המדינה האסלאמית' הכריזה על סירת כנסיכות אסלאמית הכפופה לשליט אל'בגדאדי", 29 באוגוסט, 2015, <http://goo.gl/ZbjV2J>
- 16 "ISIS seizes another town in Libya," *Al-Arabiya*, June 5, 2015, <http://goo.gl/pxurv5>
- 17 "קורבנות דאע"ש בסירת עולים על 169" (ערבית), סקיי ניו בערבית, 14 באוגוסט, 2015, <http://goo.gl/Xh5E4O>
- 18 "IS kills dozens in Libya's Sirte, putting down uprising by local tribe," *Middle East Eye*, August 14, 2015, <http://goo.gl/M212Nv>
- 19 "ISIS 'beheads' 12 in battle for Libya's Sirte: media," *The Daily Star*, Aug 15, 2015, <http://goo.gl/MDcB3N>
- 20 Suliman Ali Zway and David D. Kirkpatrick, "Western Officials Alarmed as ISIS Expands Territory in Libya," *The New York Times*, May 31, 2015, <http://goo.gl/X65NrZ>
- 21 "Boko Haram strengthens ties with ISIS," *The New York Post*, August 22, 2015, <http://nypost.com/2015/08/22/boko-haram-strengthens-ties-with-isis>
- 22 Jon Lee Anderson, "Egypt, Libya And Isis," *The New Yorker*, February 17, 2015, <http://www.newyorker.com/news/news-desk/egypt-libya-isis>
- 23 "Libya a 'magnet' for jihadists from Tunisia and beyond," *News 24*, July 4, 2015, <http://goo.gl/BU9r0C>
- 24 Jack Moore, "5,000 Foreign Fighters Flock to Libya as ISIS Call for Jihadists," *Newsweek*, March 3, 2015, <http://www.newsweek.com/5000-foreign-fighters-flock-libya-isis-call-jihadists-310948>
- 25 A. Khelifa and Katharina Wecker, "Gunmen kill 20 in Tunisia museum rampage," *USA Today*, March 18, 2015, <http://www.usatoday.com/story/news/world/2015/03/18/reports-shots-tunisia-parliament/24948295/>
- 26 Sam Webb, "Tunisia attack: Latest updates as massacre British death toll may rise past 30," *Mirror*, June 29, 2015, <http://goo.gl/0I0zO4>
- 27 "Tunisia hotel attack: Authorities search for Libya-trained suspects," *The Irish Times*, July 2, 2015, <http://goo.gl/WtXKqy>
- 28 "החזית השנייה: דאע"ש מתחזק בצפון-אפריקה", *NRG*, 17 בפברואר, 2015.
- 29 "מדאיג: לוחמי דאע"ש מגיעים לאירופה", *ישראל היום*, 17 במאי 2015.